UZ IZLOŽBU PLAKATA ZVONIMIRA FAISTA – »DIKTATI VREMENA« U MUZEJU GRADA ZAGREBA

OTKRIĆE ZVJEZDANIH TRENUTAKA PROŠLOSTOLJETNOGA HRVATSKOGA PLAKATA

Izložba plakata Zvonimira Faista svojevrsna je senzacija, otkriće vizualnoga identiteta jednoga vremena, koji nam je dosad bio nepoznat, a koji mijenja poznatu i prihvaćenu, ali očito ne i definitivnu, razvojnu liniju hrvatskoga grafičkoga oblikovanja i dizajna

ZNAČENJE DOSADAŠNJEG ANONIMUSA: Zvonimir Faist u vrijeme stvaranja izloženih plakata

PROMIJENIO RAZVOJNU LINIJU HRVATSKOGA DIZAJNA: Zvonimir Faist danas

VESNA KUSIN

TIPOLOGIJA ŽENSKIH LIKOVA: Od jedre seljanke do njegovane urbane žene RANKO MARKOVIĆ

VRHUNSKI DIZAJN: Plakati osebujna likovna izraza

Ne samo stoga što je njegovo početno djelovanje na području grafičkoga oblikovanja, u okviru Izložbeno grafičkoga odsjeka (IGO) pri Državnom uredu za propagandu »Promičba« u vrijeme NDH, bilo anonimno, nego i zbog toga što je, nastavljajući taj svoj rad u OLIKPROP-u, dakle, ponovno Odjelu likovne propagande Državne agencije za propagandu u FNRJ, pa potom u OZEHA (Oglasnom zavodu Hrvatske), radeći samozatajno i predajno, mislio na narudžbom preuzete zadatke koje treba grafički riješiti, a ne na izložbe kojima bi se promovirao. On sâm svojim je dizajnom plakata – to danas svakako možemo reći, na najbolji mogući način obavio promidžbu ne samo tada »novih« i »kurentnih« filmova, od kojih su mnogi u zagrebačka kina pristizali posredstvom »Agitpropa«, nego i brojnih proizvoda koji su se reklamnim plakatima nudili tržištu.

Počeci hrvatskoga filmskoga plakata

Danas se njegov prilog hrvatskom grafičkom dizajnu valorizira prvom Faistovom retrospektivnom (ujedno i monografskom) izložbom, koja uz 75 izloženih plakata, njegov opus u potpunosti prezentira računalnim instalacijama, što ih je pripremila Maja Šojat-Bikić.

U rekonstruiranom »Kinu Europa«, što ga je prema fotografskom predlošku »izveo« arh. Željko Kovačić, »vrti se film Faistova života«. Sličicama spojeni fragmenti, o kojima osobno svojom pričom svjedoči sâm autor, predstavlja se čovjek koji je 1937. godine stvorio prvi hrvatski filmski plakat te se uporno bavio njime, unatoč malom broju vizualnih informacija i usprkos neprimjerenoj tehnologiji za njihovu izvedbu, zbog čega je često bio prisiljen izvesti ih ručno sâm i to u čitavim serijama.

Pa iako će pažnja mnogih biti usredotočena upravo na taj Faistov filmski plakat, koji mijenja povijesnu i kronološku sliku nastajanja i razvoja filmskoga plakata u Hrvatskoj, jednako je nezaobilazan i njegov doprinos u takozvanim komercijalnim plakatima.

Iz njih se, kao i iz filmskih, očitava slika vremena, potreba i potražnji. Oni možda još više od filmskoga pokazuju »diktate vremena« koji nisu samo usporedivi na razini prenošenja »tražene« poruke nego i praćenja ukusa. A što diktira vrijeme? Jednom francuski, drugi put ruski ili češki film. Kako postići uspješnost? Primjenom novoga stroja za branje kukuruza, sadnjom duhana koji možeš razmijeniti za neku drugu robu..., a život će ti biti udobniji i ljepši koristiš li »Perion« deterdžent za rublje, pišeš li na pisaćoj mašini »Biser«, posljednjoj riječi tehnike, piješ li uz to Kneipove kavovine ili Franckovu »Minas« kavu te »prirodno zdravo hranjivo pasterizirano mlijeko nove Gradske mljekare Zagreb«...

Sve te poruke Faist prenosi reklamnim plakatom na kojem je uvijek pomno izabrani kadar likovnog prikaza izbalansiran s tekstualnim dijelom promidžbene poruke, čak i onda kada je potrebno u kolorirani prizor »utrpati« mnoštvo detalja. A među njima, često glavno mjesto zauzima ženski lik što je variran od jedre zadovoljne seljanke do samouvjerene njegovane urbane žene koja je ponekad izvedenica iz idealiziranog predloška filmskih diva. Na tim je plakatima stoga moguće pratiti tipove žena koje je Faist izabrao kao nedvojbeno uspješne prenositeljice poruke, a portrete kojih je autorica izložbe predstavila u karùselu, izvan konteksta samoga plakata, ilustrirajući tako njegov odnos u tretiranju žena.

Iskorak u dizajnu

Pritom nije dovoljno reći, primjerice, da je poneka od tih idealiziranih ljepotica preslik rasnog izgleda Ave Gardner, nego je nužno istaknuti da, kako to pokazuje plakat za Tvornicu duhana Rovinj (nastao oko 1960.), u vrijeme dok Andy Warhol u duhu pop-arta demitologizira lik Marylin Monroe, Faist blondinu stiliziranoga tipa proslavljene glumice koristi dočaravajući užitak žene u dimu cigarete.

Treba li naglasiti da su žene u filmovima već odavno propušile, te da taj znak emancipiranosti i svojevrsne nadmoćnosti Faist promućurno koristi u promidžbene svrhe.

Pa iako autor ponajprije mora likovnim rješenjem plakata zadovoljiti plasiranje poruke, vidi se da Zvonimir Faist kad god je to moguće nastoji ne svoditi plakat na dekorativno grafičko rješenje, nego tražiti osebujan likovni izraz koji će označiti i svojevrstan iskorak u dizajnu plakata. To najbolje, možda, ilustriraju plakati za Željezničku izložbu (1949.), domaći film »Posljednji dan« (1951.) te za mlijeko nove Gradske mljekare Zagreb (1955.).

Svaki segment izložbe »Diktati vremena« otkriva nam, u baroknome potkrovlju Muzeja grada Zagreba, neviđenu produkciju plakata Zvonimira Faista, ali i digitalnim uprizorenjem u virtualnom »Narodnom magazinu« i drugu vrstu propagandnoga materijala u vidu oblikovnih rješenja etiketa, ambalaže, prospekata, kalendara, diploma, reklamnih panoa pa i neonskih reklama, dokumentiranih u Faistovom albumu.

Svojevrsna je to senzacija, otkriće vizualnoga identiteta jednoga vremena, koji nam je dosad bio nepoznat, a koji mijenja poznatu i prihvaćenu, ali očito ne i definitivnu, razvojnu liniju hrvatskoga grafičkoga oblikovanja i dizajna. Usporedba sa plakatnom produkcijom današnjice pokazuje nadmoćnost dosadašnjega anonimusa u onodobnom svakodnevnom kreiranju plakata, nad često jalovom proizvodnjom suvremenih plakatnih uradaka, među kojima su zvjezdani trenuci onakve rijetkosti, kakvi su to Faistovi unikatni ručni plakati oslikani temperom ili kolorirani uz pomoć *pistola* i autorovih šablona.

NEVLADINA UDRUGA PLATFORMA 9.81 I NJEZINA DVA PROJEKTA: »3D ŽURNAL« I »NEVIDLJIVI ZAGREB – VODIČ ZA SKVOTERE«

ZAGREBU TREBA JASNA VIZIJA GOSPODARENJA PROSTOROM

BARBARA MATEJČIĆ

Činjenica je da u Hrvatskoj kultura prostora nije nikada postojala, pa tako ni danas. Prostor je kao i seks, tu je negdje, ali se o njemu uopće ne govori, on je prešutni tabu iako u velikom dijelu i na važan način uvjetuje naše živote. Društvo toga uopće nije svjesno budući da se ne njeguje kultura razgovora o prostoru i da se prostorni problemi ne prepoznaju kao problemi vlastite egzistencije

Generalni urbanistički plan grada Zagreba, afere u zagrebačkom Gradskom poglavarstvu, Mamićevi neboderi ili pokušaj devastacije Dioklecijanove palače, neki su od rijetkih urbanističko-arhitektonskih »slučajeva« koji su izišli iz okvira struke i o kojima se raspravljalo i u tzv. široj javnosti. Nažalost, to se gotovo u pravilu događa tek kada se radi o projektima od »velikog značenja« i kada situacija postaje alarmantna. U pozadini takvih afera cvate bespravna gradnja, niču novi poslovni i trgovački centri, brojni vrijedni prostori stoje prazni i zapušteni, pohlepa za brzim profitom diktira gradnju, a ulaganja u javnoj domeni ne mogu se mjeriti s privatnim investicijama... S obzirom da se sve događa zavidnom brzinom, identiteti gradova, urbanog krajolika se mijenjaju, a da se te promjene ne stižu ni evidentirati, a kamoli kritički preispitati. Ne ulazeći u to tko je i zbog čega dopustio sustavno kršenje elementarnih urbanističkih normi, uslijed čega smo se našli u kaosu kojega ćemo osjećati vjerojatno za cijeloga životnog vijeka, ono što nas, među ostalim, zanima jest zašto se o tome tako malo govori. Zbog toga što je arhitektonski diskurs okrenut sam sebi, zbog toga što je struka nepripremljena za javni govor ili zbog toga što prevladava stav da se »ionako ništa ne može promijeniti« jer se odluke donose na višim (uglavnom političkim) instancama?

Upravo kao reakcija na nemogućnost struke da artikulira pojedine probleme i na njih upozori širu javnost, i zbog zanemarivog utjecaja te javnosti na arhitektonsku produkciju, nastala je *Platforma 9.81*, nevladina udruga koja okuplja arhitekte i urbaniste mlađe generacije. Tijekom četverogodišnjeg djelovanja kao osnovna smjernica rada *Platforme 9.81* iskristalizirala se potreba da se kroz istraživanja, radionice, predavanja, diskusije ukaže na probleme razvoja urbanih središta, uzimajući u obzir širi sociološki kontekst.

Educiranje nearhitektonske javnosti

Detektirajući probleme, *Platforma 9.81* doslovce preuzima ulogu platforme - infrastrukturalne podloge za daljnja interdisciplinarna istraživanja. Jedan od ciljeva aktivista iz *Platforme* jest educiranje nearhitektonske javnosti i poticanje na sudjelovanje u stvaranju i oblikovanju prostora koji nas okružuje.

»Arhitekti nisu dovoljno aktivni i nemaju onu ulogu u društvu koju bi morali imati i to zbog nedostatka znanja i interesa, koji su potrebni da bi se djelovalo u javnosti. Pridodajmo tome i činjenicu da u Hrvatskoj kultura prostora nije nikada postojala, pa tako ni danas. Prostor je kao i seks; tu je negdje, ali se o njemu uopće ne govori, on je prešutni tabu iako u velikom dijelu i na važan način uvjetuje naše živote. Društvo toga uopće nije svjesno budući da se ne njeguje kultura razgovora o prostoru i da se prostorni problemi ne prepoznaju kao problemi vlastite egzistencije«, objašnjava Marko Sančanin iz *Platforme 9.81*, koji se predstavlja kao urbani aktivist i performer.

Dok je struka vrlo često zatvorena za različitost pristupa problemima, pa se tako moglo čuti i mišljenje da o problemima struke mogu raspravljati samo oni s arhitektonskom diplomom, *Platforma* često surađuje s ljudima drugačijih profila i stajališta, odnosno njeguje interdisciplinarni pristup i zagovara pluralizam mišljenja.

U današnjem vremenu, kojeg karakteriziraju česte i brze promjene, zapravo je i teži put samo 'vlastitim snagama' odgovoriti na nove pojavnosti, što potvrđuje i Damir Blažević, mladi arhitekt, koji uz Sančanina, Mirandu Veljačić i Dinka Peračića čini 'okosnicu' *Platforme*: »Upravo je jedan od razloga zbog kojega je struka nespremna dočekala promjene devedesetih taj što nije prepoznala da se mora interdisciplinarno baviti prostorom, da se od drugih profesija može učiti i da se iz različitih znanstvenih polja mogu izvoditi zaključci, koji kasnije mogu biti primjenjivi u prostoru. Suradnja je zapravo imperativ ako se želi nešto više znati o problemima koji nas zatiču. Kroz svoje projekte pokušavamo stvoriti mrežu suradnika koji će nam pomoći da prikupimo znanja koja nam nedostaju«.

A što se projekata tiče, započeli su serijom predavanja »Arhitektura u živo«, na kojima su gostovali brojni hrvatski arhitekti, uglavnom mlađe generacije, a odvijali su se, među ostalim, u neformalnijim gradskim prostorima kao što su ljetna terasa kina Lika ili bivša Tvornica precizne mehanike kraj Svačićeva trga. Tim se predavanjima potaknula komunikacija, kritički pogledi na aktualna zbivanja, otvorio se prostor za 'kulturu razgovora', što im je, kako kažu, nedostajalo tijekom studija.

Danas su njihova dva ključna projekta »3d žurnal« i »Nevidljivi Zagreb-vodič za skvotere«. »3d žurnalom« se kroz razne akcije - istraživanja, diskusije - preispituje utjecaj kapitala na arhitekturu, ali i širi sociološki kontekst, na primjeru Stare Trešnjevke, i brojnih trgovačkih centara u Zagrebu i njegovoj okolici. U takvim istraživanjima *Platforma* ne nudi konkretna rješenja ni konačne zaključke, već ukazuju na postojeće probleme i educira širu javnost ili, kako sami kažu, oni su agenti promjene i medijatori, a ne autori ili proizvođači rješenja.

Otkrivanje neiskorištenih prostora

U sklopu projekta »Nevidljivi Zagreb-vodič za skvotere« *Platforma* je popisala niz interesantnih, adekvatno neiskorištenih, zagrebačkih prostora. Radi se o mahom industrijskim prostorima koji ne postoje u memoriji grada iz jednostavnog razloga što se ne koriste. Neki od tih »nevidljivih« prostora su u samom središtu grada kao, primjerice, Paromlin (o njemu se svojevremeno govorilo kao o mogućem prostoru Muzeja suvremene umjetnosti, za sada je gotovo potpuno urušen), Željezničke radionice u Strojarskoj ulici i oko Zapadnog kolodvora (u vlasništvu Hrvatskih željeznica), bivša Tvornica posuđa »Gorica« u Šubićevoj ulici, bivši Badelov pogon za proizvodnju pića u Šubićevoj i Vlaškoj (oba je prostora kupio grad), nekadašnja Tvornica »Nada Dimić« u Branimirovoj (kupio ju je odvjetnik Anto Nobilo i u nju namjerava smjestiti poslovne prostore, ugostiteljski objekt...), stara uljara na križanju Branimirove i Držićeve ulice, bivša Tvornica »Šavrić« u Čanićevoj ulici (namijenjena plesnoj školi)... Sudbina većine tih prostora je neizvjesna; velikim dijelom i zbog neriješene vlasničke strukture, a ukoliko pređu u privatne ruke lako bi se moglo dogoditi da budu devastirani ili nedostupni javnosti, što znači da bi time bili izgubljeni kao moguća urbana sadržajna »žarišta«.

Do sada su se u njima već dogodile neke »skvoterske« akcije; kao koncert suvremene elektronske glazbe u bivšoj klaonici u Heinzelovoj ili plesni performansi u »Nadi Dimić«. Namjera je *Platforme*, po riječima Marka Sančanina, da uz pomoć »Vodiča za skvotere« daju upute kako se ti prostori mogu učiniti »vidljivima«, odnosno da omoguće građanima, u prvom redu neovisnoj urbanoj i umjetničkoj sceni, da traže »pravo na grad« i da te prostore privremeno nastane i ožive. Iako neke od udruga na neovisnoj kulturnoj sceni »vape« za vlastitim prostorima, Sančanin smatra da ih ne bi trebalo trajno udomiti jer »se institucijama koje su fiksirane u prostoru i programu na duži rok smanjuje potencijal za kvalitetnu kulturnu proizvodnju i zbog toga treba razmišljati o dinamičnijim modelima korištenja prostora i o hibridnijim programima«.

U ovom su slučaju, na sreću, gradske vlasti prepoznale potencijal »Vodiča za skvotere«, štoviše, *Platforma* je zadovoljna dosadašnjom suradnjom na projektu iako, dodaju, Grad Zagreb nema baš jasnu viziju kako gospodariti prostorom. »Skvotiranje« je zapravo tek otpočelo, a tijekom sljedeće dvije godine, koliko će projekt trajati, mogu se očekivati različite kulturne »provokacije« na lokacijama kraj kojih godinama prolazimo, ali zapravo ne razmišljamo o njima, a kamoli da znamo čemu služe.

PAROMLIN: O njemu se svojevremeno govorilo kao o mogućem prostoru Muzeja suvremene umjetnosti TATJANA ŠILIPETAR

NADA DIMIĆ: Kupio ju je odvjetnik Anto Nobilo i u nju namjerava smjestiti poslovne prostore, ugostiteljski objekt

DIO OKOSNICE PLATFORME 9.81: Damir Blažević i Marko Sančanin (desno)